

Boeren, burgers en buitenlui

of een korte geschiedenis van de nieuwsvoorziening

Door: Annemarie Geerts

Na dat den Hoochgeboren Vorst ende Heere de Prince van Orangien die tyrannye ende tgewelt der Spangiaerden veele Jaren tegengestaen hadde, ende doen de vyanden der waerheyt menichmael versochten hem om te brengen, twaer door verghift, schieten, oft anderssins, ende vanden Spaenschen Coninck tot een prijse ghestelt was van tachtich duysent Croonen wie hem ombrochte, met belofte daer by van Edel te maken, ende boven dien te vergeven de booste misdaet dien hy bedreven mocht hebben (...) so is ten laetsten zijn Excellentie (tot Delff in zijn Hof wesende ende van zijn taefel gaende na sijn camer verradelijcken doorschoten op den 10^{en}. Julij 1584.

Breaking news uit 1584, de moord op Willem van Oranje.

In onze tijd van *twitter*, *facebook* en *instagram* zijn we bijna direct op de hoogte van wat er in de wereld gebeurt. Hoe was dat in lang vervlogen tijden? Wat wisten de mensen? Hoe kwamen ze aan nieuws?

In de middeleeuwen waren de meeste mensen in onze streek landbouwer. Nog maar weinig mensen konden lezen en schrijven was helemaal een brug te ver. De communicatie was voornamelijk mondeling. Het plaatselijke nieuws hoorden de mensen op straat, op de markt en in de herberg. In de dorpskerken als de Zwaan in Terwolde, het Rode Hart in Voorst en de Klok in Twello kon men soms ook *vremden* aantreffen, die van verre kwamen en nieuws meebrachten. Marskramers, schippers, soldaten, kermisgasten, pelgrims, al deze lieden waren potentiële nieuwsbronnen. Voor internationaal nieuws moest men

op de jaarmarkten zijn. Handelaren uit heel West-Europa kwamen hier samen en brachten nieuws mee. In onze omgeving waren de jaarmarkten van Deventer toonaangevend. Er waren er elk jaar vijf, die ieder zestien dagen duurden, dus verstoken van nieuws hoefde men niet te zijn.

Op de jaarmarkten kwamen ook artiesten als zangers en komedianten, die op luchtige en kluchtige wijze vertolkten wat elders in de wereld gebeurde.

Op het platteland kregen de ambtsjonkers, die op versterkte huizen woonden, steeds meer in de melk te brokkelen. Bekende havezaten in het schoutambt Voorst waren de Nijenbeek, Sinderen en Duistervoorde. De edelen konden vanaf de dertiende eeuw vaak al wel lezen en schrijven. Nieuws werd met brieven via boodschappers overgebracht. En er waren de troubadours en minstrelen, die verhaalden over veldslagen en andere bloedstollende gebeurtenissen.

Liederen over historische gebeurtenissen waren in de middeleeuwen voor de adel en het gewone volk een bron van nieuws.

Met wat fantasie kunnen we ons best voorstellen hoe de postduif met nieuws neerstreek op de donjon van de Nijenbeek of hoe de minstreel toegelaten werd aan de poort.

De Nijenbeek is een romantisch oord, dat spreekt tot de verbeelding.

Langzamerhand konden steeds meer mensen lezen en schrijven. De religieuze hervormingsbeweging Moderne Devotie, die haar oorsprong had in de IJsselstreek, heeft hierbij een grote rol gespeeld. Deze broeders en zusters van het *gemene leven* waren actief binnen het onderwijs en stimuleerden het lezen van religieuze teksten in de volkstaal. De vraag naar handschriften werd zo groot, dat er niet meer aan voldaan kon worden.

Gelukkig werd de boekdrukkunst uitgevonden. Vroeger leerden we op school dat het Laurens Janszoon Coster was, die de boekdrukkunst uitvond. Tijdens een wandeling door de Haarlemmerhout zou hij letters uit stukjes schors hebben gesneden en die in het zand hebben laten vallen. De letters veroorzaakten een afdruk, en ziedaar, de boekdrukkunst was uitgevonden. Zo schijnt het niet gegaan te zijn. Het is nog maar de vraag of de man ooit heeft bestaan. Het is de Duitser Johann Gutenberg, die rond het midden van de vijftiende eeuw als eerste begon met nieuwe manieren van het reproduceren van teksten.

Deventer was door de aanwezigheid van Geert Grote en zijn moderne devoten al een echte boekenstad geworden. Geschreven boeken wel te verstaan, handschriften. Na de uitvinding van de boekdrukkunst vestigden zich ook al gauw drukkers in de stad. De boekenproductie werd enorm verhoogd. Het duurde echter nog een hele tijd voor het eerste gedrukte nieuwsbericht in de Nederlanden verscheen.

Ansichtkaart van de ingang van De Nijenbeek rond ongeveer 1920

Journal of the Dach-register van 't principaelste in Vlaenderen gheschied, sedert den 25 April tot den 15 Sept. 1604, so van 't innemder schansen, schermutsingen, als ooc van 't geweldich belegh ende overgaen van Sluys mitsgaders alle hetgene dat Spinola uytgherecht heeft met sijn Legher van die ure af dat hij aengecomen is tot desen teghenwoordigen dach. Alles soo ick het selve gesien en van gheloofweerdighe personen ghehoort hebbe.

Ghedruet t'Amsterdam voor Broer. Jansz. 1604.

Dergelijke vlugschriften of vliegende bladen, werden voor een paar cent verkocht door venters, die luidkeels de belangrijkste nieuwskoppen verkondigden. Van nieuwsbericht tot volwaardige krant was toen nog maar een kwestie van een aantal jaren.

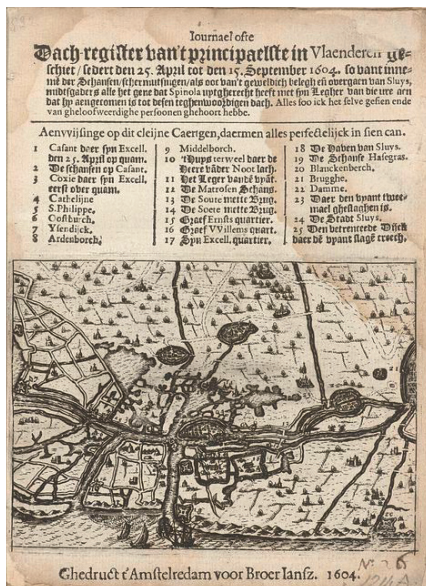
In 1619 verscheen

Verhael van den doot des Advocaets van Hollant/Johan van Olden-Barnevelt/hoe hy op den 13. Sep 1619. In den Haghe onthooft is/also ick't selve gesien hebbe. De drukker Broer Janszoon eindigt zijn nieuwsbericht met: Wat voorders passeert sal ic U.E. toecomende Vrydaghe inde Courante mede deelen.

Of deze nieuwigheden als vliegende bladen en couranten ook ons schoutambt bereikten weet ik niet, maar tijdens de inventarisatie van het archief van de kerk in Voorst trof ik op de eerste bladzijde van een register uit de zeventiende eeuw de volgende tekst aan:

Anno 1670 den 0 Augustus soo is in mijn vrasentkammer
 aend' d' d' Voorster Alrecker geywoent, het ghesten 11
 gheschiet des jaens om trent . d' 1600
 Anno 1670 den 25. septemb soo is tusschen den koennick
 van Vranckriek en dese nederlands den vrede bedanckt
 en niet geluet en vel kaennenschoten gedaen tot
 fruede van al menschen goet gevee dat het lange maech duren

Anno 1678 den 25. september soo is tuessen den koennick van Vranckriek ende dese nederlanden de vrede bedanckt ende uyt geluet en vel kaennenschoten gedaen tot fruede van al menschen - goet gevee dat het lange maech duren.

Titelpagina van het pamflet: *Journal of the Dach-register*

Ik moest het even nakijken, maar het ging om de vrede tussen Frankrijk en de Nederlanden, die op 11 augustus 1678 in Nijmegen werd gesloten. Zes weken later, op 25 september, werd het nieuws officieel bekend gemaakt. Het nieuws bereikte ook al spoedig onze streken getuige de vermelding voorin het register van de kerk.

De kerk was een belangrijke nieuwsbron. De koster, die ook werkte als klokkenluider, voorzanger en doodgraver, had naast deze kerkelijke taken ook nog publieke taken als het geven van onderwijs en het afkondigen van bekendmakingen van de overheid. Dit fenomeen van de *kerkespraak* vond plaats na afloop van de kerkdienst. In het dorp Voorst stond hij buiten op een steen bij de kerktoren. Die steen staat er nog steeds.

De kerkespraak-steen bij de kerk in Voorst

De officiële voorschriften werden ook op de deur van de kerk geplakt en om iedereen nader op de hoogte te stellen van de bekendmakingen was het gebruikelijk dat de boerknuppel of -kluppel rondging. De knuppel zou een holle stok zijn, waarin een briefje met de bekendmaking zat. Andere bronnen hebben het over een gespleten tak met het briefje er tussen gestoken. Rotmeesters stelden een route vast, waarlangs de knuppel rond moest gaan in hun rot. Een rot kan gezien worden als een buurt of een wijk. Degene die het nieuws ontving, moest het meteen verder sturen. Alleen als de knuppel na negen uur 's avonds arriveerde, mocht de ontvanger met doorsturen wachten tot de volgende ochtend, een uur voor zonsopgang.

Misschien een idee voor het omgaan met onze eigen *social media*?

Op 19 januari 1795 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen. De Bataafse omwenteling had als gevolg dat de adel verdween uit het bestuur van het schoutambt Voorst. De *municipaliteit* met de *volksrepresentanten* deed zijn intrede. Het was een tijd vol nieuws. Er werd veel vergaderd door het nieuwe bestuur en alles moest anders. Er werden dan ook tal van nieuwe voorschriften bekend gemaakt: de herendiensten werden afgeschaft, men mocht geen oranje meer dragen en alle wapenborden en wapenschilden moesten verwijderd worden uit de openbare gebouwen.

De nieuwe verordeningen werden afgekondigd in de verschillende kerken, er werden plakkaats opgehangen en de boerknuppel ging rond.

In elk dorp werd een ambtsbode aangesteld, die de officiële berichten rondbracht. Deze vier ambtsbodes, Gerrit Vurkink in Voorst, Evert Alberts in Wilp, Berend Noyen in Twello en Berend Jan Veltwijk in Terwolde, legden in 1795 de eed op de rechten van de mens af. Het was immers de tijd van vrijheid, gelijkheid en broederschap. In 1798 was het alweer afgelopen met de *municipaliteit*. In de jaren daarna volgden de politieke ontwikkelingen elkaar snel op met als dieptepunt de inlijving bij Frankrijk.

En zo zijn we langzamerhand aangekomen in het jaar 1818: het jaar van de instelling van de huidige gemeente Voorst. Dat de nieuwsvoorziening vanaf die tijd een stormachtige ontwikkeling heeft doorgemaakt is genoegzaam bekend.

Hoewel er veel veranderd is in de loop van de laatste twee eeuwen, is er in onze woelige tijden altijd nog de bodedienst. In het vorige nummer van *Kroniek* hebt u het verhaal van bode Harry Weijn kunnen lezen over de bodedienst gedurende de periode 1818-2018.

Echter, op 21 november 1813 werd afgekondigd:

Nederlanders!

Het oogenblik is gebooren, waarop wij ons Nationaal bestaan hernemen; de zegepraal der Bondgenooten heeft de hoogmoed van onzen onderdrukker vernederd, heeft zijne reuzemagt vergruist. Moede van het juk te torschen, waaronder men ons zoo schandelijk deed bukken, gevoelt elk Nederlander zijnen moed ontvlammen in dit plechtig oogenblik. Nationale Vrijheid en Onafhankelijkheid is ieders leus, ORANJE, het punt der algemeene vereeniging van al wat trotsch is op den naam van Nederlander.

Opening van het Voorst200-jaar in de Dorpskerk in Twello op 1 januari 2018